

BARBARA WIĄCEK

STAŁA WYSTAWA ARCHEOLOGICZNA W MUZEUM W ELBLĄGU

Na terenie województwa gdańskiego istnieją trzy muzea regionalne posiadające stałe wystawy archeologiczne. Należy do nich Muzeum w Elblągu, w którym znajduje się ekspozycja „Pradzieje ziemi elbląskiej”, obejmująca długi okres, poczynawszy od pojawienia się na tym obszarze pierwszych ludzi, około 14 000 lat p.n.e., do czasów wczesnośredniowiecznych (XIII w. n.e.). Wystawa ta została otwarta 12 II 1961 r. i czynna była do końca lutego 1968 r. Obecnie z powodu przeniesienia Muzeum do innego gmachu uległa chwilowej likwidacji.

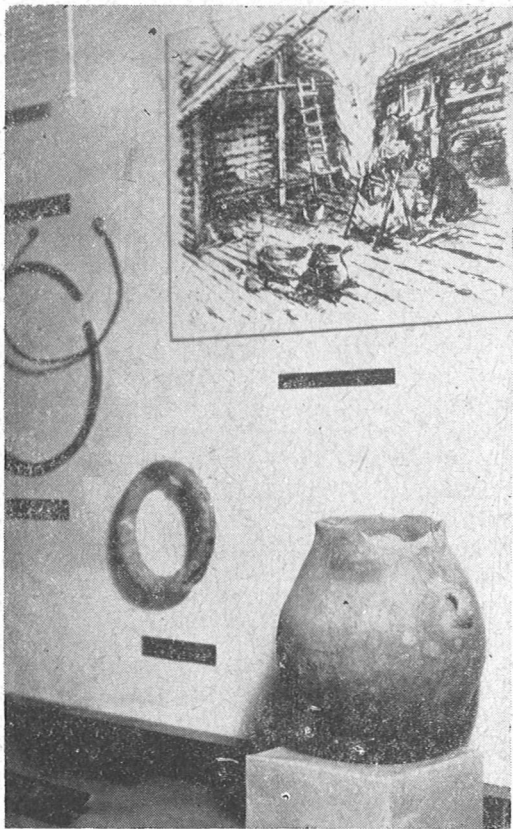
Podczas organizowania ekspozycji napotymano duże trudności spowodowane rozproszeniem i zniszczeniem wielu zabytków, pochodzących ze zbiorów dawnego „Städtisches Museum”, wywiezionych w czasie działań wojennych przez Niemców¹. Tylko dzięki Referatowi Muzealnemu powstałemu przy Zarządzie Miejskim w Elblągu, który zajął się zabezpieczaniem odzyskanych eksponatów, i badaniom prowadzonym na ziemi elbląskiej przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku wspólnie z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych na województwo gdańskie udało się przedstawić w sposób możliwie najpełniejszy historię najdawniejszego osadnictwa ziemi elbląskiej.

Ekspozycję otwiera środkowa i młodsza epoka kamienia. Plansze zawieszone na ścianach przedstawiają: mapę zlodowaceń ziem polskich, wyjaśniającą stosunkowo późne zaludnienie Pomorza, zasięg terytorialny poszczególnych kultur z III okresu neolitu na terenie naszego kraju oraz obszar powiatu elbląskiego z naniesionymi osadami i znaleziskami w latach 2500—1700 p.n.e.

Tekst umieszczony w gablocie poświęconej neolitowi informuje o pojawieniu się na ziemi elbląskiej pierwszych mieszkańców przybyłych z południa około 14 000 lat p.n.e. po ostatnim ustąpieniu lodowca zwanego „bałtyckim”. Ludność ta, zajmująca się głównie myślistwem i rybołówstwem, posługiwała się narzędziami kamiennymi, rogowymi i kościanymi. Ilustrację tematu stanowią wyroby krzemienne z okresu od 14 000 do 4000 lat p.n.e., jak skrobacze krążkowy i wiórowy, dwa grociki igiełkowate i jeden trapezowaty, wióry, odłupki, rdzenie oraz motyka z rogu renifera pochodząca z Elbląga.

¹ D. Milewska, *Powstanie i działalność Muzeum w Elblągu w latach 1954—1964*, „Rocznik Elbląski”, t. III, 1965, s. 317—323.

Obszerniej została potraktowana, z uwagi na stan badań, młodsza epoka kamienia (4000—1800 p.n.ne.). Osadnictwo ludności grupy rzucewskiej kultury ceramiki sznurowej przedstawia mapa Pomorza z uwzględnieniem między innymi takich stanowisk, jak Tolkmicko, Święty Kamień, Suchacz i Modrzewino. Temat uzupełniają rysunki przedstawiające ówczesne budownictwo na przykładzie zrekonstruowanej chaty z Suchacza. Następnie omówione zostały podstawowe zajęcia — wyrób kamiennych narzędzi i garncarstwo. Plansze i model przyrządu do wiercenia otworów zaznajamiają nas ze sposobami obróbki kamienia, stojącej w tym okresie na wysokim poziomie. Zestaw zabytków eksponowanych w gablocie (topór kamienny z Elbląga, siekierka

Ryc. 1. Muzeum w Elblągu. Fragment wystawy — kultura łużycka na Dolnym Powiślu
Fig. 1. Museum in Elbląg. Fragment of exhibition — Lusatian culture along the banks of the Lower Vistula

krzemienna z Tolkmicka, topór z niedowierconym otworem oraz podkładka kamienna z Modrzewina służąca do wygładzania wyrobów kamiennych) umiejętności te w pełni potwierdza. Garncarstwo reprezentuje ceramika sznurowa z Suchacza w postaci trzech fragmentów zdobionych naczyń, dwóch glinianych ciężarków i amfory (fotografia), następne zdjęcie przedstawia współczesne lepienie naczyń u ludów prymitywnych.

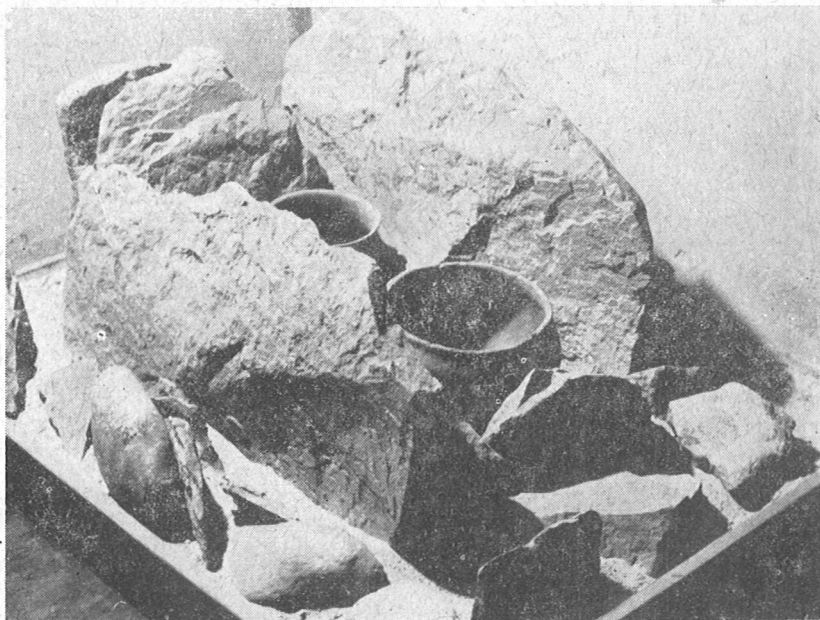
Dosyć szeroko został omówiony rozwój kultury łużyckiej i pomorskiej na Dolnym Powiślu w młodszej epoce brązu (1100—700 p.n.e.) i wczesnej epoce żelaza (700—400 p.n.e.). Tekst mówi o napływie na omawiany obszar już w końcowej fazie epoki brązu ludności kultury łużyckiej, uważanej za przodków Słowian, zajmującej tereny osiadłych tu wcześniej mieszkańców kultury bałtyjskiej. Wzmiankowana ludność zamieszkiwała zarówno osady otwarte (Modrzewino), jak i obronne (Łęcze, Tolkmicko), a swoich zmarłych chowała w grobach ciałopalnych, znanych między innymi z cmentarzyska w Zawiszynie. Z rozmieszczeniem stanowisk kultury łużyckiej i pomorskiej, z liczbą grodów, osad i cmentarzysk

na terenie powiatu elbląskiego zapoznaje zwiedzających duża mapa. Ciekawie przedstawia się także plansza ukazująca plan grodu w Tolkmicku, jednej z nielicznych osad obronnych tej kultury usytuowanych na prawym brzegu

Wisły. Badania prowadzone na tym obiekcie przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku w 1959 r. ujawniły obecność dwóch warstw osadniczych datowanych na wczesną epokę żelaza i okres wczesnośredniowieczny. Wiadomości o tolkmińskim grodzisku uzupełnione są fotografią pionowego przekroju wału oraz zabytkami w postaci paciorka bursztynowego, glinianego czerpaka, przęślika, kościanych narzędzi: rylca i szydła oraz żelaznego grotu oszczepu.

W małej, poziomej gablocie w celach porównawczych i dydaktycznych umieszczony został gipsowy model prasłowiańskiego grodu w Biskupinie.

Budownictwo łużyckie przedstawia rycina ukazująca wnętrze chaty z umieszczonym po środku paleniskiem; zajęcia ludności — garncarstwo i metalurgia, ilustrowane są takimi przedmiotami, jak gliniane naczynie z Dolnego Powiśla i brązowe ozdoby: naszyjniki, naramienniki i bransoleta (ryc. 1). W małej poziomej gablocie eksponowane są kopie jamowych form odlewniczych oraz brązowa siekierka.

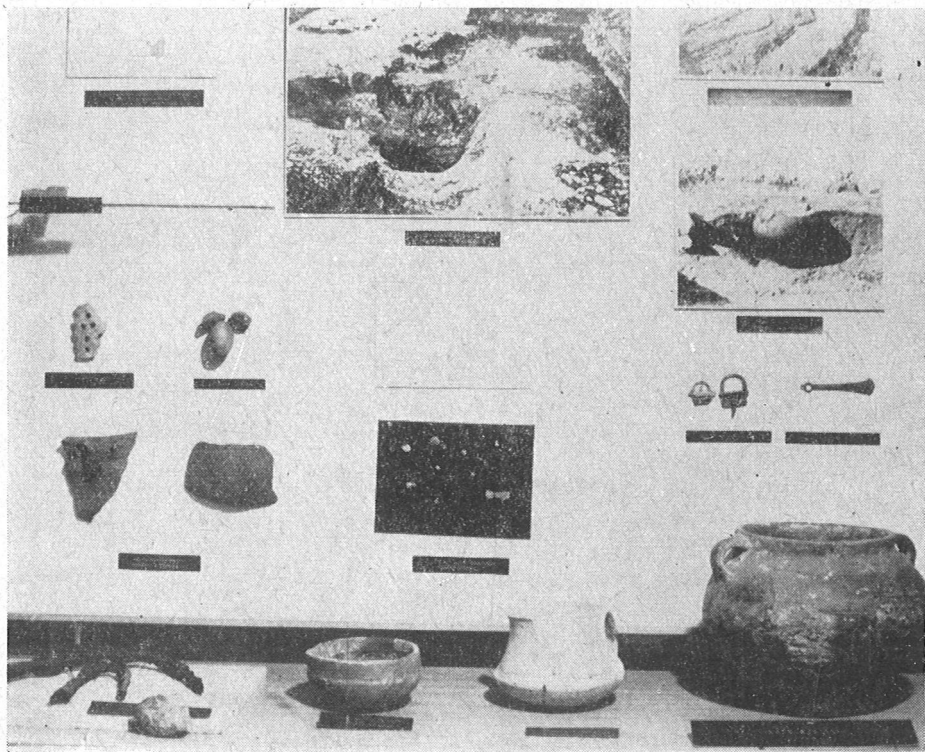
Ryc. 2. Muzeum w Elblągu. Fragment wystawy — grób skrzynkowy z obwarowaniem

Fig. 2. Museum in Elbląg. Fragment of exhibition — case grave with fortification

Następna część sali poświęcona jest kulturze pomorskiej. Tekst informuje o wyodrębnieniu się we wczesnej epoce żelaza (VII—II w. p.n.e.) nad dolną Wisłą kultury pomorskiej z charakterystycznym obrządkiem pogrzebowym w postaci grobów skrzynkowych. Ślady osadnictwa ludności tej kultury występują na prawym brzegu Wisły we wczesnym i środkowym okresie lateńskim (400—100 p.n.e.). Między innymi archeologowie odkryli w r. 1957 w Elblągu groby skrzynkowe budowane z płyt kamiennych, zawierające pojedyncze popielnice nakryte miskami. Natomiast dwie mapy zapoznają z

liczbą stanowisk na Pomorzu w okresie Hallstatt D (550—400 p.n.e.) i na terenie powiatu elbląskiego we wczesnej epoce żelaza (700—400 p.n.e.). Autentyczny grób skrzynkowy z obwarowaniem zawierający dwie popielnice (ryc. 2), fotografie analogicznej skrzyni odkrytej w Elblągu przy ul. Lotniczej oraz popielnice twarzowe z Dolnej obrazują obrządek pogrzebowy, a kunsztownie wykonane naszyjniki, bransolety, siekierka z uszkiem — wysoki poziom ówczesnej metalurgii.

W dalszej części ekspozycji omówiony jest okres późnolateński i rzymski. Mapa późnego okresu lateńskiego na ziemiach polskich zaznacza zasięg terytorialnym prasłowiańskich kultur — przeworskiej i oksywskiej oraz rozmieszczeniem obcych społeczeństw: Bałtów, Celtów, Germanów skandynawskich i zachodnich.

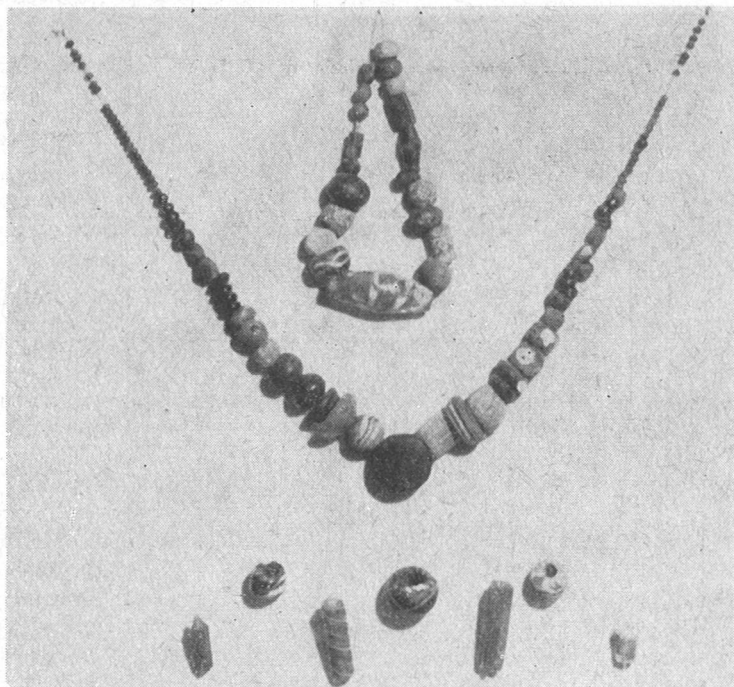
Ryc. 3. Muzeum w Elblągu. Fragment wystawy — osadnictwo i obrządek pogrzebowy w okresie rzymskim

Fig. 3. Museum in Elbląg. Fragment of exhibition — settlement and burial rites in Roman period

W okresie wpływów rzymskich na plan pierwszy wysunięty jest rozwój osadnictwa, powstanie pierwszych ośrodków produkcyjnych oraz handel z imperium rzymskim. Fotografia i rysunek przedstawiają osadę z Myślecina i rzut poziomy domu mieszkalnego z Nowej Wsi Królewskiej, pow. sztumski. Dopełnienie tematu stanowią: ceramika osadnicza w postaci ułamków naczyń,

trzy gliniane prześliki, fragment cedzidła i bryłki polepy (ryc. 3) oraz mapa powiatu elbląskiego z naniesionymi osadami i cmentarzyskami tego okresu. Tekst sygnalizuje zmianę obrządku pogrzebowego; pojawienie się nowej formy grobów ciałopalnych, jamowych i popielnicowych oraz pochówka szkieletowego. Zwraca uwagę także na zróżnicowanie społeczne przejawiające się w różnorodnym wyposażeniu zmarłego w dary grobowe. Fotografii przedstawiają pochówek szkieletowy z cmentarzyska odkrytego przy ul. Moniuszki w Elblągu i grób popielnicowy z terenu Pomorza Wschodniego. Ekspozowane naczynia grobowe z Elbląga i Myślecina oraz dary w postaci rytualnie giętych grotów oszczepów i brązowych sprzączek do pasa uzupełniają wzmiankowany temat.

Dalej omówiony został rozwój hutnictwa, kowalstwa i metalurgii kolorowej. Rysunki przedstawiają pionowy przekrój pieca do wytopu żelaza z

Ryc. 4. Muzeum w Elblągu. Fragment wystawy — importy rzymskie

Fig. 4. Museum in Elbląg. Fragment of exhibition — Roman imports

Polski południowej i zestaw narzędzi kowalskich, a żelazne przedmioty: bransolety ze żmijowatymi główkami, skręcony spiralnie naszyjnik i brzytwa, potwierdzają coraz powszechniejsze użytkowanie tego metalu. Wysoki poziom metalurgii kolorowej w pierwszych wiekach naszej ery udokumentowany został szeregiem różnorodnych brązowych zapinek, bransolet, igieł pochodzących ze stanowisk archeologicznych przy ul. Moniuszki i ul. Lotniczej w Elblągu.

O kontaktach handlowych ze starożytnym Rzymem informuje mapa ukazująca szlak bursztynowy i liczne znaleziska importów rzymskich na Pomorzu. Uzupełniają ją cztery brązowe monety, kolie paciorków szklanych i bursztynowych (ryc. 4) oraz fotografie dwóch szklanych naczyń z Elbląga.

Okres wędrówek ludów (V—VI w. n.e.) reprezentują trzy kościane grzebienie, zapinki brązowe i żelazne, brązowe klamry do pasa oraz dwa gliniane naczynia.

Ciekawie prezentowany jest okres wczesnośredniowieczny (VII—XIII w.n.e.). Teksty i mapy zapoznają z sytuacją etniczną ziemi elbląskiej, która w tym czasie stanowiła pogranicze między Słowianami a Prusami. Dosyć szeroko została potraktowana historia pruskiego emporium handlowego Truso udokumentowana źródłami pisanymi. Przedstawiono opis podróży żeglarza Wulfstana, który na polecenie króla angielskiego, Alfreda Wielkiego, odbył

Ryc. 5. Muzeum w Elblągu. Fragment wystawy — kopia kamiennej baby z Mózgowa, pow. Susz

Fig. 5. Museum in Elbląg. Fragment of exhibition — copy of stone "baba" from Mózgowa, Susz district

podróż morską do kraju Estów w 890 r., wówczas gdy jest mowa o Truso — osadzie położonej nad brzegiem jeziora Drużno. Warto wspomnieć, że dotychczasowe badania gdańskich archeologów poszukujących tej osady nie dały rezultatów. Truso pełniło także rolę pośrednika między rzemiosłem słowiańskim (pomorskim) a pruskim. Słowiańskie osadnictwo ilustrowane jest zdobioną, obtaczaną ceramiką. Celem przedstawienia wyrobów tych naczyń, w gablocie ekspozycyjnej są dwa modele koła garncarskiego — nożne i ręczne. Przykładem słowiańskich grodzów obronnych jest fotografia grodziska w Topolnie w pow. świeckim. Temat dopełnia żelazna broń, jak trzy groty oszczepów, miecz z głowicą inkrustowaną brązem, okucie dolnej części oszczepu i wędzidło. Szczególną uwagę, w części związanej z okresem wczesnośredniowiecznym, zwracają: łódź dąbowa oraz kopia kamiennej baby z Mózgowa, pow. Susz (ryc. 5).

Ekspozycję zamyka gablota poświęcona ochronie zabytków archeologicznych, zawierająca stosowne fotografie i teksty.

Ekspozycja „Pradzieje ziemi elbląskiej” składa się z siedmiu pionowych, dwustronnych gablot oraz czterech poziomych i uzupełniona jest licznymi planszami, mapami i tekstami. Wystawa mieściła się w dwóch salach na parterze Muzeum. Założeniem scenariusza było omówienie etapów rozwoju

wych, dwustronnych gablot oraz czterech poziomych i uzupełniona jest licznymi planszami, mapami i tekstami. Wystawa mieściła się w dwóch salach na parterze Muzeum. Założeniem scenariusza było omówienie etapów rozwoju

plemion osiadłych na tych terenach ze szczególnym uwzględnieniem elementów słowiańskich. Jednocześnie starano się historię ziemi elbląskiej ukazać na tle ówczesnych dziejów Pomorza i pozostałej części kraju, co w zupełności się udało. Omawiana ekspozycja po ponownym otwarciu Muzeum będzie uzupełniona i wzbogacona nowymi eksponatami. Warto dodać, że od chwili otwarcia — wystawę tę zwiedziło ponad sto tysięcy osób.